

הסקר החברתי – 2004

זה חמש שנים שמרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל עורך סקר דעת קהל לבדיקת עמדות הציבור בסוגיות שונות של המדיניות החברתית¹. הסקר מהווה כלי משלים לניתוח ההקצאה לשירותים חברתיים, בהציגו את חוות דעתם של מקבלי השירותים – כלל הציבור, והוא מעשיר את הדיון המשולב המתקיים במרכז במדיניות כלכלית וחברתית, בהתייחסו לנושאים העיקריים בתחומים החברתיים – חינוך, בריאות, פערים חברתיים, ביטחון אישי, הכנסה ותעסוקה. הנושאים השונים הוצגו השנה ב-23 שאלות, שאליהן נוספות 8 שאלות רקע, הממפות את המאפיינים האישיים של הנשאלים: מגדר, השכלה, רמת הכנסה, רמת דתיות, מועד עלייה ארצה וכדומה². הסקר האחרון בוצע בחודש מארס 2004 וערכנו בו כמה שינויים לעומת סקרים קודמים, כאשר בתחומים מסוימים שמרנו על הניסוח הקבוע של השאלות, כדי לקבל אינדיקציה למגמות ולשינויים שחלו ביחס הציבור בסוגיות חברתיות שונות.

ממצאי הסקר מוצגים בשלושה ממדים מרכזיים שעל פיהם חילקנו את השאלות: הראשון, עמדות הציבור ביחס למדיניות החברתית והשפעתה על מצב החברה; השני, ההשפעה של המדיניות החברתית על מצבו האישי של הפרט; והשלישי, עמדות הציבור בסוגיות ערכיות-אידאולוגיות. ממד הזמן מלווה את הצגת הממצאים על רקע ממצאי הסקרים הקודמים, הוא מאפשר להתייחס לשינויים בתחושת הרווחה של הציבור ובגישתו למדיניות הממשלה בתחומים השונים, או מצביע במקומות המתאימים על גישה נמשכת וקבועה של הציבור הישראלי לסוגיות מרכזיות בתחום מדיניות הרווחה בישראל.

בראשית הדברים, נקדים ונציג את הבולטות שנתגלתה בדפוסי התשובה של קבוצות מסוימות באוכלוסייה לעומת אחרות. הקריטריון שלנו לקיומה של בולטות כזאת היה פער שעלה על 10 אחוזים בהתפלגות

¹ גם השנה נערך הסקר באמצעות חברת חנוך ורפי סמית – ייעוץ מחקר בע"מ.
² במסגרת הסקר נשאלו אלף איש ואישה, המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל (מעל גיל 18) וטעות הדגימה בו היא 3.1 אחוזים.

התשובות של קבוצה מובחנת לעומת הממוצע הכללי באוכלוסייה. לוח 1, להלן, מציג את הממצאים. הלוח מראה, כי ארבע קבוצות – בעלי ההכנסה הגבוהה בהרבה מהממוצע, בעלי ההשכלה היסודית או התיכונית החלקית, הערבים והחרדים – בולטות בתשובותיהן לעומת קבוצות אוכלוסייה אחרות. עוד מצאנו, שגם בעלי הכנסה, שהיא הרבה מתחת לממוצע, וכן העולים מחבר העמים לשעבר, ענו לשאלות באופן שונה במידת-מה משאר האוכלוסייה.

ממצא זה הביא אותנו לייחד תשומת לב, לאורך סקירת הממצאים, למשתני ההכנסה, הלאום והדת. במקומות מיוחדים, בהם בלטו משתנים אחרים, אנו מאירים את הממצאים, בעיקר ביחס להבדלים לפי מגדר והבדלים בולטים בין עולים לוותיקים. יחד עם זאת, חשוב להדגיש, כי ה"בולטות" של חלק מהקבוצות – בהתייחס לשאלות בעלות הקשר כלכלי חברתי – איננה כה מפתיעה. ההפך הוא הנכון, קרוב לוודאי, שהיינו מופתעים יותר אילו בעלי ההכנסות הגבוהות בהרבה מהממוצע, הערבים, והחרדים, לדוגמא, היו מביעים דעות דומות. לעומת זאת, מצאנו כי ה"בולטות" ולפעמים דווקא הכיוון שלה אצל קבוצות מסוימות עורר אצלנו תמיהה.

לוח 1. ספירת התשובות בהן הפער בין קבוצה נתונה לבין הממוצע לכלל האוכלוסייה עולה על 10 אחוזים

מספר התשובות בהן היה הפער	מאפיין
15	הכנסה גבוהה בהרבה מעל הממוצע
13	ערבים
12	השכלה יסודית או תיכונית חלקית
10	חרדים
7	בעלי הכנסה הרבה מתחת לממוצע
6	עולים מחבר העמים לשעבר

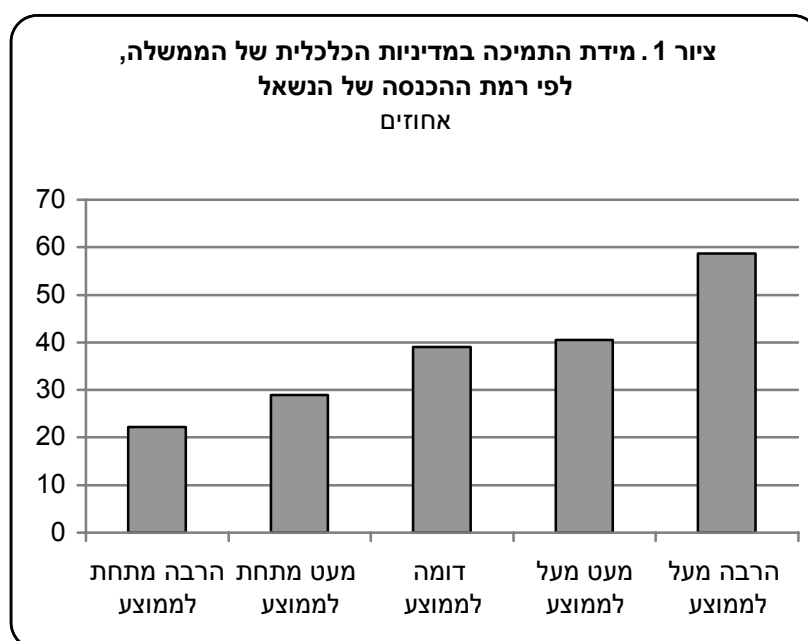
1. עמדת הציבור בסוגיות המדיניות החברתית

מה דעתך על המדיניות הכלכלית של הממשלה?

השאלה הראשונה בחנה את עמדות הציבור כלפי המדיניות הכלכלית של הממשלה והייתה ישירה וחד משמעית, אם כי כללית ורחבה בניסוחה. שאלה זאת העסיקה רבות את הדיון הציבורי בשנה האחרונה ומצאנו לנכון לכלול אותה בסקר הנוכחי. התשובות לשאלה מעידות על כך, שמרבית הציבור אינו תומך במדיניות הכלכלית של הממשלה. יתרה מזאת, שיעור המתנגדים במידה רבה הוא כמעט פי שלושה משיעור המצדדים במדיניות במידה רבה (32 לעומת 12 אחוז).

שיעורי התמיכה הנמוכים ביותר במדיניות הכלכלית מצד אחד, ושיעורי ההתנגדות הגדולים ביותר מאידך, התגלו אצל הערבים והחרדים (כעשרה אחוז תומכים לעומת כשבעים אחוז מתנגדים). ייתכן, ששתי קבוצות אלה, המאופיינות על-ידי רמת הכנסה נמוכה מאד, חשות שהממשלה הנוכחית מתעלמת מצורכיהן במישורים רבים, מעבר למישור הכלכלי (למשל במישור החברתי והפוליטי), ועל כן הן מביעות התנגדות גורפת. מצד שני, ייתכן גם, שרמת הפגיעה בקבוצות אלה הייתה גבוהה יותר מאשר באחרות, בעיקר כתוצאה מהפגיעה בקצבאות הילדים.

ניתן להבחין באופן ברור בקשר שבין רמת ההכנסה של הנשאל לבין התמיכה שהוא מבטא במדיניות הממשלה – בעוד שרק כחמישית מבעלי הכנסה הנמוכה בהרבה מהממוצע תומכים במדיניות, כ-60 אחוז מבעלי ההכנסה הגבוהה תומכים בה. ולחלופין, בשעה ש-63 אחוז מבעלי ההכנסה הנמוכה מתנגדים במידה רבה או רבה מאד למדיניות, רק כרבע מבעלי ההכנסה הגבוהה בהרבה מעל לממוצע מתנגדים לה. יחס דומה למדיניות הכלכלית מתגלה בקרב הציבור בדירוגו לפי השכלה, אולם הפער בין בעלי השכלה הנמוכה יחסית (השכלה יסודית עד תיכונית חלקית) לבין בעלי השכלה אקדמית הוא קטן יותר (22 לעומת 40 אחוז תומכים).



מעניין לציין, כי תמיכתן של נשים במדיניות הכלכלית של הממשלה נמוכה יותר מזו של הגברים (27 לעומת 40 אחוז, בהתאמה). עוד מתגלה, במידה מפתיעה אפילו, ששיעור התומכים במדיניות עולה עם הגיל. הממצא מפתיע, לכאורה, לאור הפגיעה של המדיניות בתכניות הפנסיה ובקצבאות השונות. למרות זאת מצאנו, שדווקא בני 65+ הם התומכים הגדולים ביותר במדיניות. ראוי עם זאת לציין, כי גם בקרבם שיעור המתנגדים עולה על שיעור התומכים (40 אחוז תומכים או אף תומכים במידה רבה לעומת 43 אחוז מתנגדים או מתנגדים במידה רבה). גם יוצאי חבר העמים לשעבר, שבהם שיעורים גבוהים מן הממוצע של מבוגרים, אימהות חד-הוריות, ובעלי הכנסה נמוכה, השייכים בשיעורים הגבוהים מן הממוצע לשכבות החלשות כלכלית, מתאפיינים ביחס הפחות שלילי למדיניות: רק כ-40 אחוז מתוכם מתנגדים למדיניות הכלכלית של הממשלה במידה רבה לעומת כמחצית בכלל הציבור. ההבדל הזה ביחס למדיניות הכלכלית של הממשלה, בין כלל הציבור לבין

שתי הקבוצות האחרונות – בני 65+ והעולים מחבר העמים לשעבר – מעורר תהיות. ניתן להעלות כמה השערות והסברים אפשריים לתופעה. ראשית, ייתכן שציבור עולי חבר העמים לשעבר, אשר תמך במפלגות המרכיבות את הממשלה הנוכחית בשיעור גבוה מהממוצע (כפי שהדבר בא לידי ביטוי בבחירות האחרונות), נוטה לקבל את החלטותיה הכלכליות-חברתיות. זאת למרות שהנושא המרכזי שהביא, ככל הנראה, לתמיכה הפוליטית של הציבור בכללותו, ובתוכו ציבור יוצאי חבר העמים לשעבר, היה הנושא המדיני-ביטחוני, ועל כן אין להסיק מן "המנדט" המדיני שניתן לממשלה לגבי הנושאים הכלכליים.

שנית, ייתכן שהפגיעה בקצבאות הילדים, שהייתה מרכיב בולט בקיצוצים בשנה האחרונה, משפיעה פחות על עולי חבר העמים לשעבר בשל מספר הילדים המצומצם במשפחות העולים. כנגד זאת, אפשר לטעון, שהפגיעה של הקיצוצים בקצבאות הזיקנה, בהבטחת ההכנסה ובתמיכה במשפחות החד-הוריות, חלה על ציבור זה במידה רבה יותר בהשוואה לקבוצות אחרות, ובכל-זאת התנגדותו למדיניות פחותה מההתנגדות שביטאו קבוצות אחרות.

הסבר אפשרי שלישי הוא שייתכן, שלגבי חלק מציבור יוצאי חבר העמים לשעבר, רמת החיים הנוכחית – גם כאשר היא נראית נמוכה לציבור הוותיק – אינה כה נמוכה, ואולי היא אף גבוהה יותר מזאת שחלקם חיו בה בעבר, לפחות בכל האמור לגבי אפשרויות הצריכה, ועל כן הפגיעה בה נראית בעיניהם פחות חמורה. ייתכן גם כי סף המינימום לקיום הוא נמוך יותר לפי גישתם של יוצאי חבר העמים לשעבר לעומת קבוצות אחרות באוכלוסייה בישראל, שגדלו והתחנכו במציאות של "חברת הרווחה".

מעניין לציין, כי כאשר מפעילים כלל הבחנה "חלש" יותר בניתוח התשובות של הסקר, דהיינו הבדל של מעל 5 אחוזים לגבי התשובות הקיצוניות, הרי שציבור יוצאי חבר העמים לשעבר מביע עמדות נבדלות מכלל הציבור כמעט בכל השאלות (21 שאלות מתוך 23), כאשר בדרך-כלל ציבור זה נמצא פחות ביקורתי כלפי המדיניות שנקטו מקבלי החלטות בישראל בתחומים שנכללו בסקר.

לסיכום, נראה שאפשר לומר, שהציבור בכללותו מתנגד למדיניות הכלכלית של הממשלה אך ההתנגדות רבה יותר בקרב השכבות החלשות, והיא פוחתת בקרב בעלי השכלה גבוהה ובעלי הכנסה גבוהה.

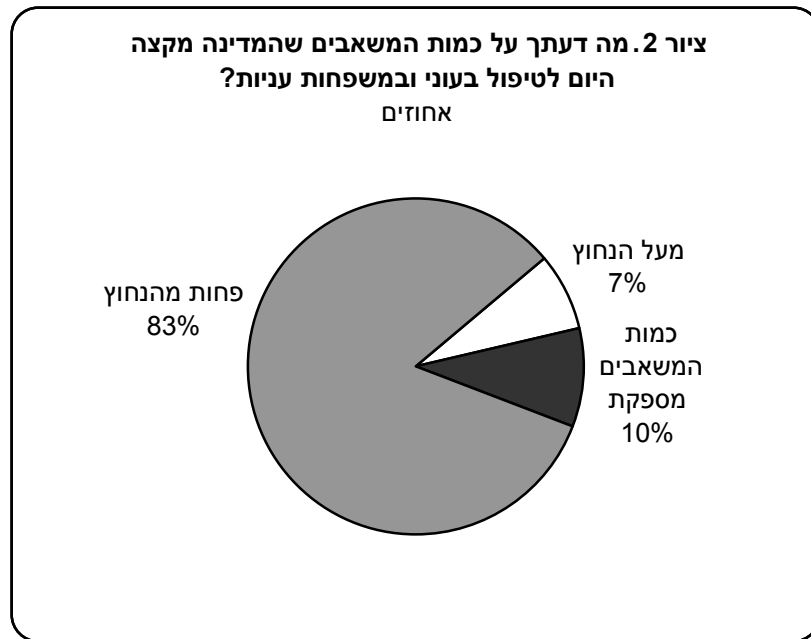
מה דעתך על כמות המשאבים שהמדינה מקצה היום לטיפול בעוני

ובמשפחות עניות?

תשובות הנשאלים לשאלה השנייה תואמות במידה רבה את תשובותיהם לשאלה הראשונה (וגם לשאלה בדבר ראיית העוני כתופעה חברתית, עליה נעמוד בהמשך).

רוב מכריע בולט בעוצמתו ואפילו חריג מהמקובל בסקרי דעת קהל, 83 אחוז, סבור, שהממשלה משקיעה מעט מדי משאבים לטיפול בעוני ובמשפחות עניות. המעניין הוא, שגם בקרב הקבוצות החזקות בחברה נמצאו סבורים כך בשיעורים דומים וגבוהים. מתוך בעלי השכלה אקדמית ובעלי הכנסה גבוהה בהרבה מעל הממוצע, רק שיעורים בודדים היו סבורים, שהממשלה משקיעה הרבה מעל הנחוץ בשכבות החלשות: 8 אחוזים בין בעלי ההשכלה האקדמית ו-11 אחוזים בין בעלי ההכנסה הגבוהה בהרבה מעל הממוצע. למרות זאת, אפשר בכל-זאת להציג קו מגמה די ברור כאשר מדרגים את המשיבים לפי הכנסתם: בעלי ההכנסה הגבוהה יותר נוטים יותר להשיב שהשקעת הממשלה במשפחות העניות היא גבוהה מדי או מספקת. מצאנו בשאלה זו, בדומה לשאלה הקודמת, כי קבוצת עולי חבר העמים לשעבר דומה בתשובותיה לבעלי ההכנסות הגבוהות, למרות שהיא נבדלת מהם במצבה החברתי-כלכלי.

אפשר ליחס את התמיכה היחסית של עולי חבר העמים לשעבר במדיניות הכלכלית של הממשלה, בנטייה שלהם שלא לראות בעוני בעיה של כלל החברה. ייתכן, שהעני נתפס בקרב חלק מציבור זה כמי שאיננו עושה די מאמצים כדי להתגבר על מצוקתו הכלכלית, הוא אפילו נתפס כאחראי למצבו. יכול להיות, שהתפיסה מושתתת על ניסיון החיים במציאות חברתית אחרת, בה המדינה הבטיחה מקום עבודה לכל מי שהיה מוכן לעבוד. תפיסה זו יוצרת מצב שבו, קבוצה שלמה הנפגעת, לכאורה, קשות ממדיניות כלכלית מסוימת מתנגדת למדיניות זאת פחות מקבוצות אחרות. יתרה מכך, היא תומכת במדיניות המיועדת לאלץ אנשים לצאת לעבודה, למרות שמקומות עבודה אינם בהכרח נמצאים.



עמדתם של המשיבים המבוגרים, מעל גיל 65, ראויה לתשומת לב גם בתשובות לשאלה זו. שיעור הסבורים בקרבם, שהמדינה משקיעה הרבה מעבר לדרוש או שהיא מקדישה מספיק לטיפול בעוני, הוא הגבוה ביותר (יותר מחמישית מהם). קשה להסביר זאת לאור הידוע לנו על רמת קצבאות הזקנה, על הקיצוצים אשר בוצעו בקצבאות, ועל שיעור האוכלוסייה המבוגרת שאינה זכאית לפנסיה. ייתכן שעמדה זאת משקפת את הגישה "השמרנית" של האוכלוסייה המבוגרת, התומכת בכך שעל הפרט להישען על מאמציו ו"לקחת אחריות". אך ייתכן גם, שהמשיבים בקבוצת גיל זאת חוששים מכך, שהקצאת משאבים נוספים לטיפול בעוני תבוא על חשבון משאבים ממוקדים המיועדים לקשישים. ייתכן שאותו חלק מבין המבוגרים, שסברו שהממשלה משקיעה מספיק במלחמה בעוני, הם גם אלה הנהנים ממצב כלכלי נוח יחסית (מדובר בציבור שהקצבאות מהוות עבורו רק חלק מההכנסות).

מצאנו שנשים מעריכות יותר מהגברים שהמדינה מקצה מעט מדי משאבים לטיפול בבעיות העוני אך הפער אינו גדול במיוחד והוא מתמקד בין המשיבים שהיו סבורים, שכמות המשאבים מספקת או מעטה מדי.

האם לדעתך הפערים הכלכליים בישראל צפויים להשתנות בשנים

הקרובות?

הציבור נוטה בעקביות להעריך לפני המדינה הם לכיוון הרחבת הפערים החברתיים. רק 14 אחוז מהציבור סבורים שהפערים צפויים להצטמצם, בעוד שיותר ממחצית הציבור סבורים שהם יגדלו. התשובות לשאלה זאת משקפות בבהירות את תחושות הציבור ביחס להשפעה המצטברת לאורך זמן של המדיניות הכלכלית של הממשלה, מחד גיסא, ושל התנאים הכלכליים, החברתיים והפוליטיים, השוררים במדינה, מאידך גיסא.

הפסימיים ביותר הם החרדים, ששיעור הסבורים מביניהם שהפערים יגדלו מגיע ל-67 אחוז. אצל בעלי השכלה על-תיכונית מצאנו שיעור גבוה למדי – 61 אחוז, ולעומת זאת, המשיבים מקרב הציבור הערבי בלטו דווקא בעמדתם "האופטימית", יחסית, בנושא זה – "רק" 40 אחוז מהם סבורים שהפערים יגדלו וכמעט שליש (לעומת ממוצע כללי של 14 אחוזים) היו סבורים שהפערים יקטנו.

תופעה מעניינת המתגלה בתשובה לשאלה זאת היא, שהמשיבים הבוגרים ביותר נמצאו גם האופטימיים ביותר לגבי צמצום הפערים ופסימיים פחות לגבי הגדלתם (רק כ-40 אחוז היו סבורים שהפערים יגדלו לעומת ממוצע כללי של 52 אחוז, וכ-60 אחוז מבין גילאי 25-29; 20 אחוז היו סבורים שהפערים יקטנו לעומת 14 אחוז בממוצע כללי ו-9 אחוזים בקרב גילאי 25-29).

בתשובה לשאלה זאת מופר המתאם בין השכלה להכנסה. בעוד שלא ניתן להצביע על קו מגמה בין בעלי ההכנסה השונה בנושא זה, הרי אפשר בהחלט לומר, שככל שעולה ההשכלה (כאשר המגמה מתמתנת במקצת בין בעלי ההשכלה האקדמית), המשיבים משוכנעים יותר שהפערים ימשיכו ויתרחבו בחברה בעתיד.

2. השפעות המדיניות החברתית על מצבו האישי של הנשאל

בחלק זה של הסקירה נעמוד על תחושות המשיבים באשר למצבם האישי, וננסה לראות האם הן דומות או שונות מתחושותיו ומעמדותיו באשר למצב הכלכלי החברתי. חלק מהשאלות נשאלו באופן כוללני וחלק עסק בתחומים מוגדרים, כגון מצב הבריאות, החשש מפני עבריינות פלילית ומפני אבטלה, וכדומה. שלוש שאלות עסקו בתחושת המשיבים באשר למצבם הכלכלי בהווה ובהערכתם באשר לסיכוי לשפר את מצבם בעתיד. שלושתן מייצגות במידת מה את תמונת העבר, ההווה והעתיד בעיני המשיב:

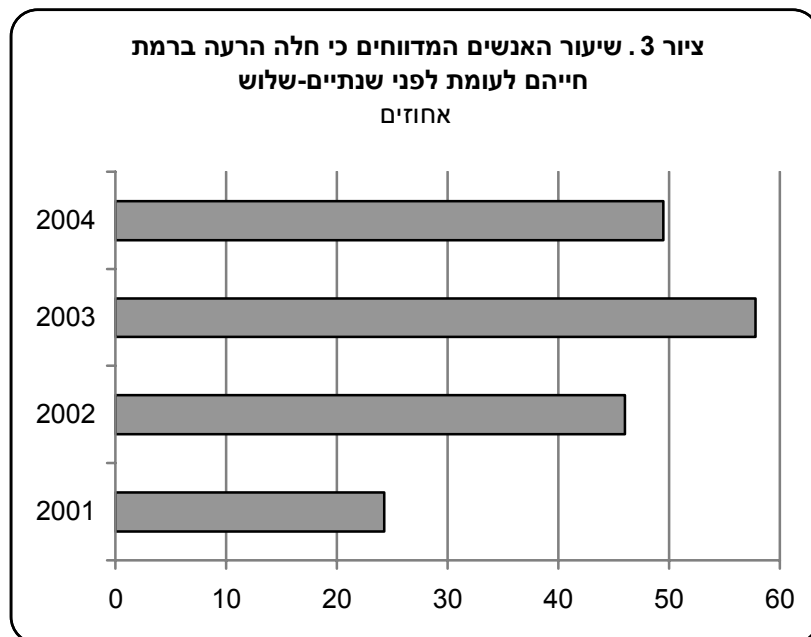
- (1) אם תשווה את רמת החיים שלך ושל משפחתך היום לעומת לפני שנתיים-שלוש, האם לדעתך חל שיפור ניכר, חל שיפור מסוים, לא חל כל שינוי, חלה נסיגה מסוימת, חלה נסיגה רבה?
- (2) באיזו מידה אתה מעריך, שאתה או משפחתך נפגעים מהקיצוצים התקציביים שבוצעו בתקופה האחרונה?
- (3) האם אתה מצפה שמצבך ומצב משפחתך הכלכלי ישתנה בשנה הקרובה?

שתי השאלות הראשונות נשאלו בסקר שלנו גם בעבר, והדבר מאפשר לנו להתרשם מן השינויים בתשובות הציבור באשר לרמת החיים. בהשוואת המצב היום לעומת לפני שנתיים-שלוש מסתמנת מגמה קלה של שיפור בתחושת הציבור באשר למצבו הכלכלי. בעוד שבשנת 2003, שמונה אחוזים מן הציבור דיווחו על שיפור ניכר או מסוים וכמעט 60 אחוז דיווחו על הרעה, הרי שהשנה המספרים היו 13 ו-50 אחוז, בהתאמה. גם לגבי מספרים אלה, יש להדגיש, כי משמעות הדבר שהציבור מרגיש, שהמצב הרבה יותר גרוע מאשר ב-2002 ובייחוד לעומת 2001.

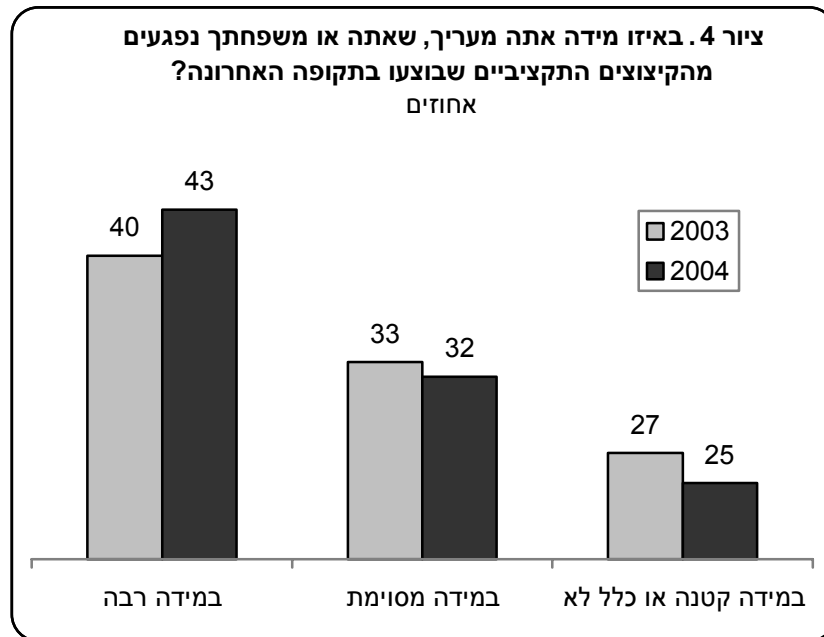
חשוב לציין כי, בהשוואה ל-2003, תחושת הפגיעה ברמת החיים הייתה גדולה יותר לגבי בעלי ההשכלה הנמוכה ובעלי ההכנסה הנמוכה למרות שבאופן כללי הפגיעה נתפסה בעיני הציבור כפחותה. לעומת זאת, לגבי הדיווח על תחושת השיפור – בשנת 2003 כ-18 אחוז מבעלי ההכנסות הגבוהות דיווחו על עלייה ברמת החיים והשנה מדובר על 30 אחוז מבין בעלי הכנסות הגבוהות הרבה מעל הממוצע, ועל 16 אחוז מבין בעלי הכנסות קצת מעל הממוצע.

לוח 2. אם תשווה את רמת החיים שלך ושל משפחתך היום לעומת לפני שנתיים-שלוש האם לדעתך? (אחוזים)

2004	2003	2002	2001	
3	2	5	5	חל שיפור ניכר
10	6	12	21	חל שיפור מסוים
38	34	37	50	לא חל כל שינוי
33	41	31	19	חלה נסיגה מסוימת
16	17	15	5	חלה נסיגה רבה



בקרב רוב הקבוצות שהגדרנו לא נמצא דפוס של ממש הקושר בין מאפייני הקבוצה לעלייה ברמת החיים, אולם לגבי משתנה ההכנסה הדפוס הוא ברור – ככל שרמת ההכנסה של המשיב הייתה גבוהה יותר כך מצבו הכלכלי השתפר יותר, ככל הנראה, בשנה שחלפה. התשובות מספקות אינדיקציה להתרשמות, שהמדיניות הכלכלית פעלה בעיקר לטובת השכבות המבוססות כלכלית.



רוב גדול של המשיבים – 90 אחוז – השיבו שהם נפגעו מהקיצוצים התקציביים שבוצעו בתקופה האחרונה, כאשר 43 לעומת 40 אחוז בשנת 2003, השיבו שהם נפגעו במידה רבה או רבה מאד. בהקשר זה מעניין במיוחד ההבדל שהתגלה בין נשים וגברים. מסתבר, כי נשים חשות שהפגיעה כתוצאה מן הצעדים הכלכליים שבוצעו בשנה האחרונה הייתה קשה יותר (46 אחוז סבורות שהן ומשפחתן נפגעו במידה רבה או רבה מאד מהקיצוצים התקציביים, לעומת 39 אחוז מהגברים). ייתכן שהדבר נובע מחלוקת התפקידים בין נשים לגברים ומחשיפה גבוהה יותר למחיר העולה של הניהול השוטף של משק הבית.

כמו כן, ראוי לציין, שגם בתשובות לשאלה זאת, בדומה לתשובות לשאלה הקודמת, שתי הקבוצות, בני 65+ ויוצאי חבר העמים לשעבר, שהיינו מצפים מהן לקבל תשובות המעידות על פגיעה קשה, כתוצאה מן הקיצוצים התקציביים, בולטות דווקא בתשובותיהן ה"חיוביות", יחסית. מקבוצות בני ה-65+ רק 29 אחוז השיבו שהם נפגעו במידה רבה או רבה מאד (לעומת, כאמור, 43 אחוז בכלל האוכלוסייה) ואצל יוצאי חבר העמים לשעבר שיעור המשיבים תשובה דומה היה 36 אחוז בלבד. האם

אפשר להסיק מכך, שפנסיונרים בעלי קיצבה קבועה, מרגישים נפגעים פחות מאנשים שאיבדו מקום עבודה? או ייתכן, שהפגיעה בבעלי ההכנסות הנמוכות-בינוניות (שייצוגן בשתי קבוצות אלה גדול יותר) הייתה פחותה מאשר בבעלי ההכנסות הנמוכות ביותר.

מעבר לכך, בולט מאד הקשר שבין השכלה והכנסה למידת ההיפגעות האישית מהמדיניות הכלכלית. ככל שרמת ההשכלה ורמת ההכנסה עולות כן תחושת הפגיעה כתוצאה מן המדיניות הכלכלית. כך, רק כחמישית מבין בעלי הכנסה הגבוהה בהרבה מעל הממוצע וכשליש מבין בעלי ההשכלה האקדמית ציינו, כי נפגעו במידה רבה או רבה מאד מהקיצוצים התקציביים. הפגיעה הקשה ביותר באה לידי ביטוי בתשובותיהם של החרדים – כ-60 אחוז השיבו שנפגעו במידה רבה או רבה מאד, כאשר בין בעלי ההשכלה וההכנסה הנמוכה באוכלוסייה שיעור זה עלה לכ-63 אחוז. תמונה דומה הייתה גם בסקר שנערך ב-2003.

עוד שאלנו: האם אתה מצפה שמצבך ומצב משפחתך הכלכלי ישתנה

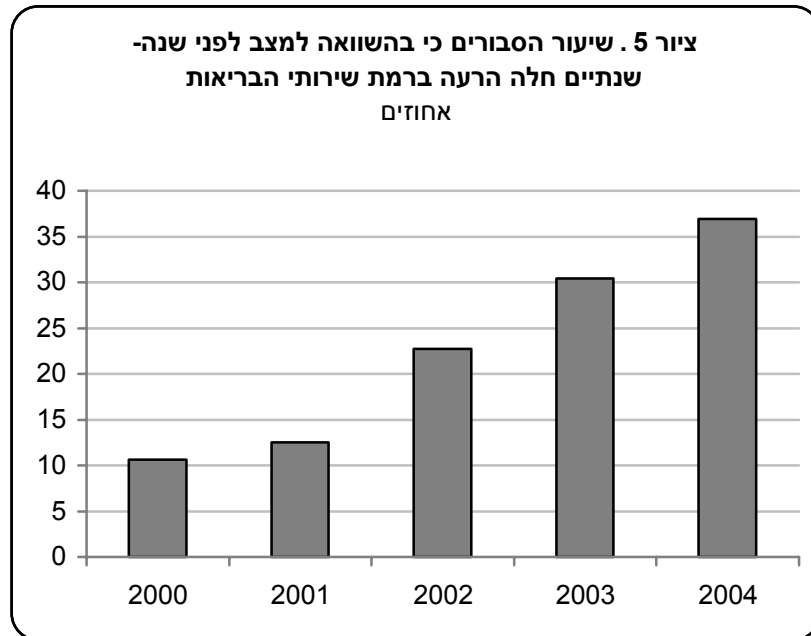
בשנה הקרובה?

התשובות מעניינות במיוחד בהשוואה לשאלה קודמת שהצגנו, בדבר הציפיות הכלל-חברתית להקטנה או התרחבות של הפערים החברתיים. מסתבר כי בה בעת שיש רוב בציבור, הצופה כי תחול הרחבה של הפערים החברתיים, ישנה גם ציפייה לכך, שמצבו האישי של הנשאל ישתפר או לא ישתנה. רק כ-13 אחוזים מהנשאלים סבורים, שמצבם הכלכלי יורע. הנשים אופטימיות פחות – ואולי, יש מי שיאמר, ריאליות יותר – מהגברים. התקווה לשיפור המצב הכלכלי יורדת באופן דרסטי עם עליית הגיל, כאשר 44 אחוז מגילאי 18-24 חושבים שמצבם ישתפר לעומת כרבע מגילאי 65+. מעניין ביותר הממצא, שהציפייה לשיפור המצב הכלכלי גבוהה יותר אצל בעלי ההשכלה הנמוכה מאשר אצל בעלי ההשכלה הגבוהה, ושאי-אפשר לאתר קו מגמה בשאלה זאת לפי רמת הכנסה (אם כי ניתן לאתר קו מגמה כאשר מתייחסים לחשש מפני הרעה במצב הכלכלי: כחמישית מבעלי ההכנסה הנמוכה הרבה מתחת לממוצע מצפים להרעה במצבם לעומת 9 אחוזים בלבד מבין בעלי ההכנסה הגבוהה בהרבה מהממוצע).

רמת שירותי הבריאות

מגמה ברורה עולה בסקר לגבי תחושה מתחזקת שישנה פגיעה וירידה ברמת שירותי הבריאות שהציבור מקבל, כולל גם פגיעה ביכולתו של

הציבור לקבל את הטיפול הנחוץ לו. בהמשך לממצא בסקרים שנערכו בשנים האחרונות, מגמה זאת נמצאה גם בסקר של השנה שחלפה (2004).



ככל שעולה רמת ההשכלה ורמת ההכנסה של המשיב כן גדלה, בדרך-כלל, התחושה שחלה הרעה ברמת שירותי הבריאות. מצאנו כי הנטייה להערכה לגבי ההרעה ברמת השירותים עולה גם עם הגיל, כאשר שיעור גילאי 50-64, הסבורים שרמת שירותי הבריאות ירדה, גבוה פי שניים משיעור גילאי 18-24. משמעות הדבר היא, שהמשתמשים "הכבדים" בשירותי הבריאות חשים יותר את הפגיעה, מצביעים על ההידרדרות ברמת השירותים ולכן פחות מרוצים לעומת כלל הציבור.

ישנו הבדל קל בין הערבים ליהודים בשיעורי הדיווח על השיפור שחל ברמת שירותי הבריאות: 29 אחוז מבין הערבים דיווחו בשנה האחרונה על שיפור לעומת 23 אחוז אצל היהודים. יחד עם זאת 40 אחוז מקרב הערבים מדווחים על הרעה, כאשר השיעור אצל היהודים, 37 אחוז.

באיפיון האוכלוסייה היהודית לפי מידת הדתיות מצאנו הבדל מסוים, כאשר 27-28 אחוז מבין החרדים והמסורתיים הצביעו על שיפור בשירותי הבריאות לעומת 17 אחוז בלבד מבין החילוניים.

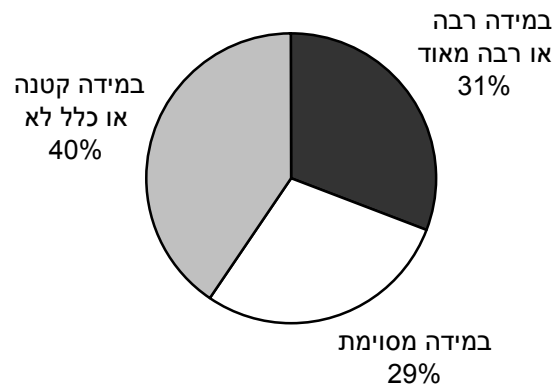
ירידה משמעותית חלה בשביעות הרצון משירותי קופת-החולים אליה משתייך המשיב (18 אחוז לא כל-כך מרוצים או כלל לא מרוצים לעומת 11 אחוז ב-2003). השונות בין הקבוצות בתשובה לשאלה זאת נמוכה יחסית. הפער בין הקבוצה המרוצה ביותר משירותי קופת-החולים (גילאי 18-24 שמתוכם 60 אחוז היו מרוצים) לבין הקבוצה הכי פחות מרוצה (בעלי ההכנסה הגבוהה הרבה מעל הממוצע) היה 17 אחוז, כאשר רוב הקבוצות נעו סביב הממוצע של חמישים אחוז.

התופעה של ויתור המבוטחים על קבלת שירות רפואי נחוץ בשל עלותו נמשכת ואף החמירה לעומת שנת 2003: הסתבר כי חלה עלייה ל-22 אחוז בשיעורם של אלה שנאלצו לוותר לפחות פעם אחת במשך השנה על קבלת שירות רפואי נחוץ. המצב שבו כחמישית מהמשיבים לסקר אמרו, שבגלל העלות של ההשתתפות העצמית שנדרשה מהם, כדי לקבל את השירותים, הם ויתרו על טיפול רפואי או תרופה, הוא ללא ספק מצב מעורר דאגה. המצב חמור במיוחד בקרב בני 65+, שקרוב לעשרה אחוז מתוכם השיבו שנמנעו פעמים רבות או רבות מאד במשך השנה מקבלת שירות רפואי נחוץ בגלל עלותו. המצב חמור עוד יותר בקרב יוצאי חבר העמים לשעבר, שבקרבם מדובר על 12 אחוז, ושיעור דומה של 13 אחוז דיווח כך מקרב הנשאלים שהם בעלי השכלה יסודית או תיכונית חלקית.

ערעור הביטחון הכלכלי והתעסוקתי של הציבור

החשש מפני הידרדרות לעוני והיקלעות למצוקה כלכלית ממשיך להדאיג את הציבור בישראל והוא רווח בקרב 60 אחוז ממנו, כאשר כמעט שליש מן הנשאלים השיבו, שהם חוששים מכך במידה רבה או רבה מאד, ועוד קרוב ל-30 אחוז השיבו, שהם חוששים במידה מסוימת. החשש רווח במיוחד בקרב בעלי השכלה נמוכה (השכלה יסודית או תיכונית חלקית), בקרב בעלי הכנסה הרבה מתחת לממוצע, ובקרב הציבור הערבי – מחצית מהמשיבים בכל אחת מקבוצות אלה השיבו שהם חוששים במידה רבה או רבה מאד. היות שקבוצות אלה עניות בחלקן ונתונות במצוקה כלכלית כבר היום, הרי תשובתם לגבי השאלה, שניסוחה התייחס לעתיד, מעידה על החשש מפני הרעה נוספת של המצב.

ציר 6. האם אתה מודאג מהאפשרות שאתה או משפחתך עלולים להיקלע למצב של עוני או מצוקה כלכלית? אחוזים



החשש מפני הידרדרות לעוני קשור גם לחשיפה לאבטלה. שאלנו בסקר "האם אתה או מישהו מבני משפחתך הקרובה, מרגיש חשוף לאפשרות שיהיה מובטל/ת?" ומסתבר דווקא, כי בסקר האחרון חל שיפור מסוים בעניין זה לעומת 2003. כשליש מהמשיבים ענו כי הם מרגישים חשופים לאבטלה במידה רבה או רבה מאד לעומת 43 אחוז ב-2003; 40 אחוז השיבו שהחשיפה שלהם לאבטלה היא במידה מעטה או כלל לא לעומת 33 אחוז שהיו בתחושה זו ב-2000.

תוצאות הסקר הראו בצורה ברורה, שהפער בין קבוצות האוכלוסייה השונות, ההולך ומעמיק בעת האחרונה, מתבטא גם במידת הביטחון של הפרט במקום עבודתו. תופעה זאת נמצאה גם בשנת 2003.

בעלי ההכנסה הנמוכה מגלים דאגה רבה יותר מפני אפשרות שהאבטלה תפקוד אותם לעומת בעלי ההכנסה הגבוהה – 47 לעומת 15 אחוז, ובעלי ההשכלה הנמוכה חוששים ממצב של אבטלה יותר מבעלי ההשכלה האקדמית (49 לעומת 27 אחוז), ערבים יותר מיהודים (41 לעומת 31 אחוז), נשים חוששות קצת יותר מגברים, ועולי חבר העמים לשעבר חוששים יותר לעומת הממוצע בישראל (39 לעומת 32 אחוז) אך עדיין פחות מהקבוצות החלשות ביותר.

אין ספק, חלקים נרחבים בציבור הישראלי אינם בטוחים במקום עבודתם וחוששים מפני אפשרות שהם או מישהו מבני משפחתם יפוטרו והתחושה חוצה קבוצות השכלה, לאום ומוצא. יש לציין כי החשש קשור להפיכתה של האבטלה לתופעה הנלווית היום לחיים בישראל, ברמות שלא ידענו בעבר.

3. עמדות הציבור בסוגיות ערכיות ואידאולוגיות

הסקר כולל כמה שאלות העוסקות בסוגיות "אידאולוגיות-ערכיות", המיועדות לבחון את עמדות הציבור בשנה האחרונה (2004). גם בשנה הקודמת (2003) ניסינו לתהות על מספר מאפיינים "אידאולוגיים-ערכיים" בעמדות הציבור בתחומים שונים, כמו בעניין סדר העדיפויות לאומי-חברתי רצוי, רשת הביטחון החברתית, סוגיית העובדים הזרים, הערכת ארגוני העובדים וסוגיית הפערים החברתיים. השנה התמקדנו בעמדות הציבור ביחס לעוני, הסיבות לו, והדרך להתמודד אתו.

לשאלה הראשונה שנשאלה, האם הציבור סבור שהעוני מהווה בעיה חברתית בישראל, התשובה הייתה חד-משמעית – 83 אחוז מהציבור סבורים שהעוני מהווה בעיה חברתית חמורה או אף חמורה מאד. השיעור גבוה ביותר בקרב הקבוצות השונות באוכלוסייה.

בהמשך לכך בחנו, האם הציבור תולה את הסיבה לעוני בעניים עצמם או במדיניות הממשלתית, אשר צמצמה את התמיכה בעניים ובחלשים. לשם כך שאלנו שתי שאלות. הראשונה הייתה: **יש הטוענים, כי רוב מקבלי הקצבאות מהמדינה היו יכולים להסתדר בלעדיהן אילו רק רצו בכך, חווה דעתך.**

למרות הפרסומים התכופים על כך שהקצבאות פוגעות במוטיבציה לצאת לעבודה, הרי רוב הציבור, למעלה ממחצית (52 אחוז), סבור שמקבלי הקצבאות לא היו יכולים להסתדר בלעדיהן. יחד עם זאת, כחמישית מהנשאלים כן הסכימו, במידה רבה או רבה מאד, לקביעה זאת. יש בכך אישוש מה ועקביות עם התשובות של הציבור, שהיה סבור, שהממשלה אינה מקדישה מספיק משאבים לטיפול בבעיית העוני.

באופן לא מפתיע, מצאנו כי רוב מכריע מקרב החרדים (72 אחוז), מבין בעלי ההכנסה הרבה מתחת לממוצע (61 אחוז) ומבעלי השכלה נמוכה (60 אחוז), חשבו שבעלי הקצבאות לא יכולים להסתדר בלעדיהן. לעומת זאת, מפתיע, במידה מסוימת, כי בקרב הערבים, כמעט שליש הסכימו במידה רבה או רבה מאד, שמקבלי הקצבאות יכולים להסתדר בלעדיהן, וכך מצאנו שיעור דומה בקרב יוצאי חבר העמים לשעבר.

לאור העובדה, שמרבית הציבור סבור שיש בעיה חמורה של עוני, ושמקבלי הקצבאות לא היו יכולים להסתדר בלעדיהן, מעניין לבחון מה חושב הציבור על היקף התמיכה הממשלתית-הציבורית בחלשים ובעניים. השאלה השנייה משלימה את ההתרשמות מעמדות הציבור בעניין זה:

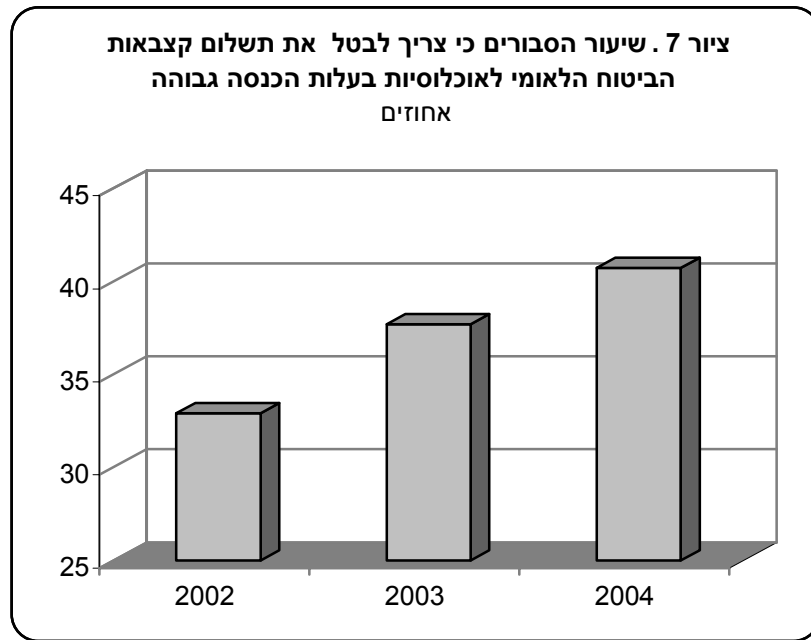
יש הטוענים, שתשלומי קצבאות אבטלה והבטחת הכנסה נדיבים מדי וגורמים למקבלי התשלומים להימנע מלצאת לעבודה. מה דעתך?
 לא מצאנו בתשובות לשאלה זו את ההתפלגות המתבקשת, לכאורה, כנובע מן התשובות לשאלה הקודמת. כלומר, למרות שיותר ממחצית הציבור השיבו, כי מקבלי הקצבאות לא היו יכולים להסתדר בלעדיהן, הרי ש-60 אחוז הסכימו לקביעה, שתשלומי קצבאות האבטלה והבטחת הכנסה נדיבים מדי. ייתכן, שהדבר נובע מכך, שמדובר בקצבאות הנוגעות ישירות לאנשים שחלקם לפחות, מסוגלים, לכאורה, לעבוד (עובדים בפועל ומובטלים), בעוד שבשאלה הקודמת התייחסנו לכלל הקצבאות. אין ספק שלגבי חלק מהקצבאות אין קשר ליכולת האובייקטיבית או הסובייקטיבית של המקבל לעבוד באופן מלא או חלקי (קצבאות ילדים או קצבאות זיקנה וכדומה).

עוד מסתבר כי 40 אחוז מהציבור אינו מסכים ל"תיאוריה" בדבר התמריץ השלילי לעבודה, שמעניקות קצבת הבטחת הכנסה ודמי אבטלה. זאת למרות שגישה זו רווחת בקרב גורמים ממשלתיים שונים. בדרך-כלל מצאנו גם, שהתפלגות התשובות לשאלה זאת בתוך תת-הקבוצות השונות אינה מצביעה על מגמות ברורות, למעט לגבי הקשר לפי הכנסה, כאשר כמחצית מבעלי ההכנסה הנמוכה מתנגדים לקביעה זאת לעומת כחמישית בלבד מבעלי ההשכלה הגבוהה בהרבה מהממוצע; ואילו 45 אחוז מבעלי ההכנסות הגבוהות סבורים שקביעה זאת נכונה לעומת כשליש מבעלי ההכנסה הנמוכה בהרבה מהממוצע.

השאלה האחרונה ב"מקבץ" זה, שנשאלה בשני הסקרים הקודמים, ב-2003 וגם ב-2002 הייתה:

האם יש לצמצם או אף לבטל את תשלום קצבאות הביטוח הלאומי לאוכלוסיות בעלות הכנסה גבוהה?

אפשר להבחין בקו מגמה עולה באופן ברור במהלך שלוש השנים בהן כללנו בסקר את השאלה, לגבי צמצום ביטול תשלום הקצבאות: העלייה היא מ-33 אחוז ב-2002 ל-41 אחוז ב-2004. כלומר, הציבור מביע הסכמה הולכת וגוברת לצמצום או אף ביטול מוחלט של קצבאות הביטוח הלאומי לבעלי הכנסות גבוהות. יחד עם זאת, אפשר להבחין, בגידול מה (לעומת 2003 אך לא לעומת 2002) במספר המשיבים, המבקשים דווקא להשאיר את המצב על כנו.



מעניין להיווכח, שגם השנה – בדומה ל-2003 – התפלגות התשובות בעניין זה מושפעת רק במעט ממצבו הכלכלי של המשיב: נמצא כי כמחצית מבעלי ההכנסות הגבוהות תומכים בביטולן (או בצמצומן במידה רבה מאוד) של הקצבאות ל"עשירים" (בדומה לממוצע הכללי) וחמישית מהם תומכים בהשארת המצב הקיים (גם בדומה לממוצע הכללי). יוצאי חבר העמים לשעבר בולטים בדפוס הייחודי שלהם בתשובות לשאלה זאת, כאשר כמעט 60 אחוז מתוכם סבורים שיש לבטל לחלוטין או לצמצם במידה רבה מאוד את הקצבאות לבעלי הכנסות גבוהות לעומת 50 אחוז בקרב כלל הציבור.